SKUMRING.

Til et Billlede, malet af
H. P. Møller.

Naar Skumringen lægger sin Kaabe tung
over Bakkernes blaalige Rygge
da synker den trætte i Drømme hen —
indunder Forglemmelsens Skygge.

Glemme og glemmes — ak, salige Nat,
som skjuler den bitreste Kvide —
ensom — ene med Herren din Gud,
som ved alt hvad ingen maa vide.

28—1—1934. Elna Schöne.

VARPARNA I PEDERSKER HØJLYNG.

Af Hans Ellekilde,
Arkivar i Dansk Folkemindesamling.

Det ældste Vidnesbyrd jeg kender om det bekendte bornholmske Sagn om Varperne i Pederkser Højlyng er Regimentskirurg J. S. N. Panums Sagnoptegnelse om Borgene i Almindingen, trykt i hans „Beskrivelse over Bornholm eller Bornholms Veiviser“ 1830 S. 127. Panum har i Forvejen beskrevet Lilleborg og Gamleborg og besøgt Hans Rømer paa Rømersdal, og han vil nu gaa videre til Echodalsklipperne for at tage Bornholms „første, største og skjønneste Dal i Betragtning.“ Han tilføjer: „Dog vil det maaskee ei være mine Læsere uinteressant, før vi forlade disse Borge eller paa Spadseretouren til Echodalen at høre et Sagn, man har om dem:

„En mægtig Ridder, som boede paa en af disse Borge, havde 3 Sønner og 3 Døttre; Sønnerne reiste, medens Døttrene endnu vare smaae, paa Ridder- eller maaskee Søerøver-Tog. Efter mange Aar komme de tilbage for at besøge deres Forældre; paa Lyngen møde de 3 Jomfruer,

som skulde gaae til Østermariækirke. Da disse ei vilde som de og mueligen ogsaa for at plyndre dem, dræbe de dem. Siden viste det sig, at de vare deres Søstre. Paa Lyngen, tæt ved Veien, som fører fra Østermariæ- til Bodilskirke, sees endnu en høi Bakke med en Steenhob, som kaldes Varperne, hvor Jomfruerne ere begravede. Noget sønden for Varperne findes et Sted, som kaldes Ridderjomfruerne, som vist staae i Forbindelse med dette Sagn, og mueligen er Stedet, hvor de dræbtes."

I „Danmarks Folkesagn" 1843 I S. 157 har Just Mathias Thiele gengivet Panums Sagnoptegnelse i en friere og mere folkelig Stil — det hedder saaledes hos Thiele: „Da de ikke kunde faae deres Villie med disse Piger, dræbte de dem, men siden opdagedes det, at det var deres Søstre, de havde myrdet." Det er muligt, at Thiele har haft en selvstændig Opskrift af dette Sagn, for han siger til sidst i Modstrid med Panums Fremstilling: „Sønden for Varperne findes et Sted, som kaldes Riddervarperne, og der menes Brødrene at være begravne." Det kan dog meget vel være, at Thiele, som saa ofte, gengiver sin trykte Kilde ganske unøjagtigt.

En nærbeslægtet, mere fuldstændig Sagnopskrift har Præsten J. P. Kofoed i Juni 1861 meddelt i Vester Marie Kirkebog. (Sml. Gammalt å Nyt IV S. 38). Han var født i Svaneke 1814 og var den 21. April 1858 blevet Præst i Vester Marie. Hans Sagnoptegnelse, knyttet til Borresø, lyder saaledes:

„Flere Sagn ere knyttede til denne Sø: det spøger omkring denne Sø hver Nat". Der fortælles videre, at der var spaaet om tre Brødre paa denne Borg, at de skulde dræbe deres tre Søstre. Af Frygt for denne Spaadom sendte Faderen tidlig Sønnerne paa Krigstog og forbød dem at komme tilbage til Hjemmet. Sønnerne overtraadte Befalingen. Paa Vejen til Faderens Borg over Højlyngen, mødte de tre Piger af usædvanlig Skjønhed, der gik til en Kirke for at høre Messe. Da de vilde krænke dem og mødte Modstand, dræbte de dem. Stedet, hvor denne Ugjerning skete, hedder den Dag i Dag Varperne (af det gamle Ord varpe ɔ: kaste, fordi hver, der gik forbi et saadant Sted, hvor et Mord var begaaet, skulde kaste en Steen over Stedet) og ligger paa den søndre Side af Høilyngen ud mod Aaker Sogns Grændse. Stendyssen „Varperne" smykkes endnu efter en Skik fra Oldtiden, der endnu i Middelalderen var almindelig, med Grønt St. Hans Aften; det er ikke mere end 8 à 10 Aar siden, jeg saa Varperne smykkede med grønt Løv denne Aften. Sagnet tilføier, at Faderen — ligeledes efter Spaadommen — dræbte Sønnerne med egen Haand efter at have hørt Tilstaaelsen af deres Misgjerning. I mine yngre Aar (altsaa o. 1825—30) kjendtes endnu af enkelte Gamle en „Kæmpevise" om denne sørgelige Begivenhed; jeg har senere forgjæves søgt at komme paa Spor efter den.

Den Kæmpevise, Pastor J. P. Kofoed har hørt i sine unge Aar, er Visen om Hr. Truels Døtre, som er nogenlunde velkendt i det øvrige Dan-

mark, i Skaane, Smaaland og Østergøtland, og som ogsaa kendes i Norge, paa Færøerne og Island, mens der fra Bornholm endnu ingen Opskrift kendes af denne Vise. Det vilde være af stor Betydning, om Læserne kunde skaffe en Opskrift af Visen om Hr. Truels Døtre fra Bornholm, eller i det mindste give Dansk Folkemindesamling Kundskab om dens almindelige Indhold og Stumper af dens Vers, for der kan næppe være mindste Tvivl om, at det bornholmske Sagn om Varperne gaar tilbage til Folkevisen Hr. Truels Døtre i dens særlige bornholmske, endnu ukendte Udformning. Muligvis har den bornholmske Form af Visen været nær beslægtet med den skaanske Viseform, vi kender knyttet til de tre Jomfrukilder i Norrvidinge Sogn i Vestskaane, og som vi her gengiver Hovedindholdet af efter Eva Wigströms delvis i Prosa opløste Visetekst (Folkediktning i Skåne 1880 S. 209—11).

Paa Bosgård, tidligere Ängagård i Norrvidinge Sogn boede en Mand, som hed Truels med sin Hustru Berta, eller som andre siger, Signe. De havde tre Sønner og tre Døtre, og da det var spaaet, at Brødrene skulde myrde deres Søstre, sendte Forældrene dem bort til et fremmed Land, hvor de deltog i Krig og Plyndring. Til sidst længtes de hjem og

mødte deres Søstre i en stor Skov, hvor nu den magre Slette Ljungarne er. De besluttede at myrde de rigt klædte Jomfruer, der agtede sig til Ottesangen, for med deres Klæder og Smykker at glæde deres Søstre. De gaar da videre til Ängagård, hvor deres Mor genkender sine Døtres Silkesærke. Moderen faar Faderen til at dræbe de sovende Røvere.

Så hugg han den ene, så hugg han de to,
den tredie lokked han Sandheden af

nemlig, at Hr. Truels var deres Fader og Fru Berta deres Moder. Nu var Forældrene forvissede om, at den uhyggelige Spaadom var gaaet i Opfyldelse. Da dræber Faderen ogsaa den yngste Søn og sig selv

Følgende Morgen, da Solen sken lys,
— Kold er Verdens Skov —
saa var der syv Lig i Truls af Ängagårds Hus.
— Saa fagre var de tre Jomfruer. —

Sagnet fortæller videre, at Moderen sørgede sig ihjel, og paa det Sted i Skoven, hvor Søstermordene udøvedes, udsprang der tre Kilder, som fik Navn af Jomfrukilderne. Disse Kilder fandtes ikke omkring 1880, men ældre Folk kunde huske den Tid, hvor Ungdommen plejede at samles her til Lege og Dans hver Midsommeraften, og samtidigt lagde en Sten paa den Stendynge, som ogsaa udmærkede Stedet. Ved Aar 1820 ofrede man endnu i disse Kilder baade Kobbermønt og Smaasten, mest det sidste, og en Gubbe, som havde til Opgave aarligt at rense

Kilderne, maatte beholde de Kobberslanter han fandt dær.

Det vil være tydelig og klart, at det er ganske samme Sagn, som fortælles i Vestskaane i Norrvidinge Sogn og i Vester Marie Sogn paa Bornholm, og at ogsaa det bornholmske Sagn maa være en i Prosasagn opløst Folkeviseopskrift, stedfæstet til Varperne, de tre tæt ved hinanden liggende Stendynger midt i Højlyngen, ligesom Visen i Vestskaane er stedfæstet til Jomfrukilderne i Norrvidinge, og vi nær Roskilde ogsaa har en i Prosasagn opløst Vise, knyttet til de tre Jomfrukilder i Skidenenge i Soderup Sogn. Vi skal ikke her følge Visens Historie tilbage til dens Hjemsted og Udspring — jeg kan her henvise de interesserede Læsere til Axel Olriks Udredning i Danmarks gamle Folkeviser VI S. 114—140 og til Sverker Ek: Studier till den svenska Folkvisans Historia S. 90, selv om jeg mener, at ingen af de to Mænd har givet den helt rigtige Forklaring paa Visens Udspring og første Hjemsted. Jeg skal blot fremhæve, at Mønboen Panum, født i Stege $^{26}/_{5}$ 1792, allerede 1830 har haft en Fornemmelse af, at vi her staar overfor et Vandresagn, og altsaa ikke en paa Bornholm

virkelig foregaaet historisk Begivenhed. „Besynderligt er det, at man paa Møen har et gandske lignende Sagn, efter hvilket saavidt jeg erindrer de 3 Ridderjomfruer ere begravede i tre Høie, som findes paa høire Side af Veien, naar man kjører fra Stege til Kjelbye.“ Disse Høje havde den unge Panum jævnlig Lejlighed til at komme forbi paa Vejen fra Stege østpaa til Borre, hvor hans Fader var Præst fra 1811 til 1838. I Forvejen havde Faderen været Kapellan i Stege fra 1790 til 1811. Panums egen bornholmske Opskrift af Sagnet maa regnes for en ufuldstændig og daarlig husket Opskrift af Sagnet, hvor baade Spaadommen om Sønnernes Mord paa deres Søstre, og Faderens Hævn over dem er gaaet i Glemme. Men det er sandsynligt, at Panums Opskrift er meddelt ham i Vester Marie Sogn, fordi den ligesom Pastor Kofoeds Vester Marie — Overlevering henfører Sønnernes Hjemsted til en af Borgene i Almindingen, snarest Lilleborg, og ikke som hele den øvrige yngre bornholmske Overlevering til Siegaard i Aaker Sogn, ganske nær selve det Sted, hvor Mordet skulde have fundet Sted, Varperne i Pedersker Højlyng. Hovedvidnesbyrdet om Siegaardsagnformen er den Opskrift af Sagnet, som forefindes i Ur-

mager J. P. Møllers lille klassiske Bog „Folkesagn og andre mundtlige Minder fra Bornholm“ 1867 S. 14—16. Sagnet er rimeligvis først optegnet i Aaret 1866 eller 1867, for det findes ikke i den lille haandskrevne Samling af J. P. Møllers Folkesagn, som Svend Grundtvig har taget Afskrift af i Efteraaret 1865, og som han den 16. December 1865 sender tilbage til J. P. Møller med Tak for, „hvad De allerede har gjort, dreven af Kjærlighed til de hjemlige poetiske Minder“. Det findes heller ikke i den lidt udvidede haandskrevne Samling, som Urmager Møllers Datter, Frk. Dorthea Møller i Allinge, i 1931 har skænket Dansk Folkemindesamling. Det betyder, at J. P. Møller næppe har kendt Sagnet fra sin Opvæksttid paa Tingstad i Vester Marie Sogn, men at det har lykkedes ham at skaffe en ny, langt fyldigere og bedre Opskrift end Panum, efter al Sandsynlighed i Aaker Sogn, maaske endda paa selve Siegaard. Jeg anfører nu J. P. Møllers fortrinlige Opskrift i sin Helhed, saa meget mere som den er anført i temmelig forvansket, historiseret Skikkelse i Karl M. Kofoeds Bornholmske Sagn og Sagaer S. 56 med Tilsætning af en Forhistorie om Forældrenes tidligere Skæbne, der næppe i alle

Enkeltheder kan have folkelig Hjemmel og Oprindelse, selv om Lærer Karl M. Kofoed i Brev af 12. Novbr. 1934, hævder, at Fortællingen om Hakon Led fra Hakkeledgaarden, Siegaardsønnernes Fader, maa være mundtlige Overleveringer, som Avlsbruger P. Mogensen, Aaker, havde hørt af Folk i Vester Marie. Kender nogen Sagnet knyttet til Hakkeledgaarden, er en saadan Oplysning af stor Værdi. Indtil da gaar vi over til J. P. Møllers egen prægtige Opskrift.

Engang, da der var Bryllup paa Siegaard i Aaker, og Gjæsterne just sad ved det dækkede Bord, kom en hæslig gammel Kjærling ind ad Stuen, som kunde spaae og fortælle Folk, hvorledes det vilde gaae dem i Fremtiden. Hun spaaede nu Brudefolkene, at de skulde faae 6 Børn, — 3 Sønner og 3 Døtre — men at Sønnerne skulde myrde deres Søstre; herover blev naturligviis megen Sorg i Brudehuset, og al Glæde forstummede straks. Tiden gik imidlertid hen, og den unge Kone fødte Tid efter anden det Antal Børn, som Kjærlingen havde forudsagt; men for nu at forhindre Mordet, sendte Forældrene Drengene bort, førend de bleve saa gamle, at de kunde huske noget af deres Forældre eller Hjem. Der var nu gaaet mange Aar hen, og Spaadommen var næsten glemt, og Døtrene fuldvoxne. Saa hørte de tale om, at der skulde være Ottesang — Foprædiken — i Østermaria Kirke, og denne havde Pigerne Lyst til at overvære. Tidlig kom Alle paa Benene i Siegaard den Morgen. Vog-

nen blev trukken ud, og Hestene spændte for, medens Døttrene ordnede deres Søndagsstads; hvorefter de satte sig paa Vognen, der nu rullede ud gjennem Lyngledet og ud ad Lyngen til. De vare imidlertid ikke komne ret langt ud i Lyngen, førend Vognen pludselig blev omringet af tre stærke Karle, der standsede Hestene, reve Pigerne af Vognen og ihjelsloge dem, hvorimod Kudsken saae Leiligheden til at springe af Vognen og løb derpaa af alle Kræfter i sydvestlig Retning imod Aakirkeby til. Røverne satte imidlertid efter ham, indhentede ham, og sloge ham da ogsaa ihjel. Røverne plyndrede nu Ligene og gik saa ad Aakersogn til for at sælge deres Rov. De kom da til Siegaard og falbød det; her blev straks Klæderne kjendte, og Røverne bleve grebne og satte i Fængsel. Det blev nu oplyst igjennem de optagne Forhør, at det var deres egne for længe siden bortsendte Sønner, der nu havde fuldkommet Spaadommen.

Paa Stedet, hvor Pigernes døde Legemer fandtes, blev opreist tre Steenpilte (dvs. Steenhobe i Form af en Pyramide), som endnu den Dag i Dag fører Navnet „Varparna", og der hvor Kudskens Lig fandtes, blev ogsaa opreist en Steenpilt, som fører Navnet: „Aakjærkjekneit". Disse Steenhobe bleve indtil de sildigste Tider vedligeholdte, og det ansaaes for en hellig Pligt for de første Lyngrivere, der om Sommeren kom i deres Nærhed, at oplægge de nedfaldne Stene og pryde dem med grønne Kviste — maje dem.

De øvrige Opskrifter af Sagnet slutter sig meget nær til J. P. Møllers Fortælletype. De

har alle Hjemstedet Siegaard, og de lader alle Søstrene blive plyndrede, ikke truede med Vold, som Panums og Kofoeds Opskrift fra Vester Marie. Det gælder Martin Nielsen fra Stangegaard, Aaker, som den 14. Oktober 1884 sender Sagnet til Tang Kristensen med de Ord: „Sagnet om „Varparna" forekommer det mig, at jeg har set paa Tryk, men jeg lader det dog gaa med." Opskriften, i Skattegraveren 1885 II S. 223", der mangler Trækket med Køresvendens Stendynge og med, at Varparna bliver majet om Foraaret, lyder saaledes:

Paa Siegaard i Aaker boede for mange Aar siden et Par Folk, der havde seks Børn, tre Sønner og tre Døtre. Der var blevet spaaet, at Sønnerne skulde slaa Søstrene ihjel, og for at forebygge dette sendte Forældrene deres Sønner ud i Verden, medens de var smaa, saa langt bort, at der ikke var Udsigter til, de kunde komme hjem mere. Aar gik, og Aar kom, og Døtrene blev voksne. Saa var det en Dag, de fandt paa at køre til Øster Marie Kirke, for at høre Ottesangen, og deres Vej faldt over Højlyngen. Da de vare komne derud, bleve de overfaldne af 3 Røvere, der slog Pigerne ihjel og tog, hvad der havde Penges Værd. Disse tre Røvere var imidlertid Pigernes Brødre, der efter en Del Omflakken havde slaaet ind paa Røverhaandværket, og de havde naturligvis ingen Anelse om, hvem de havde slaaet ihjel. Spaadommen

gik imidlertid i Opfyldelse, og paa Stedet, hvor Udaaden var sket, blev rejst tre Stendysser eller Stenhobe, som fik Navn af „Varparna“ og findes endnu nordøst for Aakirkeby.

Ligesom der i Vester Marie er eller rettere var en Overlevering knyttet til Lilleborg, og i Aaker en Overlevering knyttet til Siegaard, skulde man i Øster Marie Sogn vente en selvstændig Overlevering med Aspesgaard eller Ølegaard som Døtrenes Hjemsted og med Aakirke, Bornholms Domkirke, som Maalet for Døtrenes Kirkegang. Har der nogensinde fandtes en saadan selvstændig Øster Marie-overlevering, saa finder vi den i al Fald ikke i J. L. Petersens Meddelelse til Evald Tang Kristensen paa Vestbirk Højskole 1896, for denne Sagnopskrift fra Øster Marie hører afgjort til Aaker-fortælletypen. Tang Kristensen omtaler i Minder og Oplevelser IV S. 111, Petersen som en ung Mand, der fortalte ham „noget helt godt“. Petersens Sagnmeddelelse er trykt efter Tang Kristensens Død i Danske Sagn 2. Række IV S. 144., her gengivet efter den originale Optegnelse i Tang Kristensens Samlinger i Dansk Folkemindesamling:

Et Par Folk i Aaker, i Siegaard, havde Tvillinger, to Sønner. Ved Barselgildet vilde de have

en gammel Kone til at sige Drengenes Skæbne. Efter mange Udflugter fik de hende til at sige, at de vilde blive deres egne Søstres Mordere. Forældrene fik dem da sendt over til Sjælland til nogle Slægtninge, og der blev de opfostrede. Folkene fik senere et Par Døtre, og da de blev voksne, var det engang, at de skulde køre til Ottesang i Øster Marie. Da de kom over Lyngen, paa Midtvejen, blev de overfaldne af to Røvere, der standsede deres Vogn. Kusken rendte sin Vej, og de trak dem ud hver til sin Side og slog dem ihjel. Derefter rendte de Kusken op og slog ogsaa ham ihjel. Siden tog de Sagerne fra Vognen og gik omkring og solgte det. Det blev genkendt paa Gaarden, og de blev anholdt, og nu blev det oplyst, at disse to Røvere var deres Brødre. Nu er der 3 Stenhøje paa en 4 Alens Afstand imellem de to og den 3die en 50 Alen derfra. De kaldes Varperne, og derunder skal de ligge begravede. Jeg har set de tre Steder.

Fhv. Fotograf G. Elleby fra Øster Maria Sogn har nylig meddelt Rohmann, at Sagnet om Varperne kendes af adskillige i Øster Maria, men kun dunkelt, saaledes at det fortælles, at der blev nogle (Jomfruer) myrdet engang, men det nærmere er glemt. Lorentz Jensen i Bodal kunde imidlertid give fuld Besked og fortalte som følger:

Paa Siegaard havde de fire Børn, to Drenge

og to Piger. De gik til en Spaakone, og hun spaaede, at Brødrene skulde dræbe Søstrene. For nu at forhindre dette, blev Brødrene sendte til Søs, og de var ude at sejle i lange Tider. Saa en Søndag kørte Døtrene fra Siegaard over Lyngen til Øster Maria Kirke. Men Brødrene var blevet Sørøvere, og nu var de kommet hjem, og de mødte saa Søstrene paa Lyngen og overfaldt dem og slog dem ihjel og troede der var noget at røve, men der var ingen Ting. Kusken løb bort, men de indhentede ham og slog ogsaa ham ihjel. Dette skete, hvor de to Varper er, og lidt derfra er den tredie, der hvor Kusken blev ihjelslagen.

I Dansk Folkemindesamling har vi endnu een Optegnelse af Sagnet, snarest stammende fra Aaker Sogn (optegnet af Arbejderkone Fru Thora Kofoed, Skovhytten, Bodilsker, efter Husmandskone Karoline Marker, Aaker, født 1853 i Nylarsker). Denne Optegnelse slutter sig endnu nærmere til J. P. Møllers Opskrift end de to lige nævnte Opskrifter og stammer muligvis indirekte fra Møllers Opskrift, kendt fra en eller anden Avisgengivelse. Dog er det ikke udelukket, at det drejer sig om ægte Aakeroverlevering, og jeg anfører derfor ogsaa denne Opskrift:

For mange Aar siden var der engang Bryllup paa Siegaard i Aaker. Midt under Festlighederne

kom en gammel Spaakone til Gildesgaarden. Hun spaaede Brudeparret, at de vilde faa 6 Børn, 3 Sønner og 3 Døtre, men naar de blev voksne, skulde Sønnerne slaa deres Søstre ihjel. Det kom ganske rigtigt til at passe, de unge Folk fik tre Drenge og tre Piger, men for nu at undgaa, at den sidste Del af Spaadommen ogsaa skulde gaa i Opfyldelse, sendte Forældrene deres tre Drenge til Udlandet, mens de endnu var smaa. Da Døtrene var blevet voksne, skulde den en Gang gaa til „Ota" i Øster Marie Kirke, og de kørte saa over Lyngen for at komme nærmeste Vej. Da de kom et Stykke Vej, hvor der var langt til nærmeste Menneskebolig, kom der tre Røvere, den ene greb i Hestenes Hovedtøj og standsede den. De to andre sprang hen til Vognen, greb de to Siegaardsdøtre, trak dem ned af Vognen og dræbte dem. Den ene sprang af Vognen og begyndte at løbe, men blev indhentet og myrdet. Kusken var flygtet imod sydvest, men blev snart indhentet af Røverne og ligeledes myrdet. Det var der, hvor Knægten nu staar. Der hvor Døtrene faldt, blev der rejst nogle Marksten, der kaldes Varperne. Det var Siegaardssønnerne, der vendte tilbage som Røvere og myrdede deres egne Søstre uden selv at vide det. Om Varperne hed det, at den første, der kom forbi om Foraaret skulde pynte dem med Blomster og Grønt, en smuk Skik, som har holdt sig til den Dag i Dag.

For Fuldstændigheds Skyld meddeler jeg, at Georg Petersen, Hullegaard, i Bornholms Tidende for 27. Februar 1919 oplyser, at han i

Januar 1919 talte med en stedkendt Mand, der paa hans Spørgsmaal med megen Bestemthed forklarede ham, at der laa en Datter fra Siegaard begravet under hver Varpa. I den Tid Georg Petersen har kendt Varparna har han altid fundet dem majede. Aage Rohmann har for nogle Aar siden hørt fhv. Gaardejer Peter Hansen o. 89 Aar, tidligere Aagaard i Aaker Sogn fortælle, at ved Knægten nord for Siegaard, der brugte de at hugge et lille Elletræ St. Hansaften og sætte i som Maj. Om Varperne ved han blot, at der skulde tre Jomfruer være blevet dræbt, efter et gammelt Sagn.

Sammenligner vi nu de to bornholmske Fortælletyper, Vester Marie-typen og Aaker-typen, især som de fremtræder i Pastor Kofoeds og Urmager Møllers Opskrifter, har vi den Hovedlighed, at tre Brødre intetanende dræber tre Søstre, rigt smykkede paa Vej til Kirke. I bægge Fortælletyper blev Brødrene som Følge af en Spaadom, at de siden skulde dræbe deres Søstre, i deres Barndom fjærnede fra Hjemmet, og netop derved muliggøres Spaadommens Opfyldelse: Brødrene kender ikke ved Mødet deres egne Søstre. At der i Øster Marieopskrifterne

kun er *to* Tvillingbrødre og *to* Søstre, er maaske Lævning af den ellers forglemte Øster Marie-fortælletype. Ellers er der den Forskel mellem de to Typer, bortset fra de forskellige Hjemsteder (Lilleborg og Siegaard), at i Vester Marietypen bliver Søstrene truede med Voldtægt før Drabet, i Aakertypen bliver de udplyndrede, men her bliver ogsaa deres Køresvend dræbt. I Vester Marietypen dræber Faderen ligesom i Folkevisen de forbryderiske Sønner, i Aakertypen bliver de arresterede og straffede. Det sidste genfindes i danske Opskrifter af Visen, saaledes i D. g. F. 338 A Vers 22.

De to blev lagt paa Stejler og Hjul,
den tredie han fik og saa haard en Død.

Dette kan meget vel svare til den gamle bornholmske Form af Visen, medens Faderens Drab af Sønnerne er den fra Skaane indtrængende svenske Sagnform; Voldtægten forekommer egentlig ikke i Visen, hverken i dens svenske eller dens danske Form. Det hedder i Visen, at de tre Søstre nægter at blive Skovrøveres Viv og derfor mister deres unge Liv. Aakertypens Træk, at Søstrene blev udplyndrede, kan da meget vel svare til gammel ukendt bornholmsk Viseform. Vi kan derfor ikke med Sikkerhed afgøre hvil-

ken af de to Fortælletyper, der er den ældste. Vi vil være tilbøjelige til at tro, at Aakertypen er den *gamle* bornholmske, med den bornholmske og ødanske Vise stammende Type, mens Vester Marie-opskriften er den fra Skaane indvandrede Sagntype, svarende nærmere til den skaanske Visetype end til den gamle bornholmske Viseform.

Spørgsmaalet er nu, hvorledes vi skal forstaa de tre Varpers (og Aakjærkjeknægtens) Tilblivelse, naar vi ganske forkaster den Mulighed, at det er Dynger rejst, hvor Siegaardsdøtrene og deres Køresvend historisk er blevet myrdet af deres egne Brødre. Pastor Kofoed i Vester Marie har 1861 den ikke paa Forhaand umulige Forklaring, at Varperne kan være Stendynger opstaaet ved, at enhver der gik forbi et Mordsted, skulde kaste en Sten over Stedet. Vi har ganske tilsvarende Skik andetsteds i Landet, baade hvor Mennesker er myrdede, henrettede og især kommet ulykkelig af Dage ved Vejulykke. Bedst oplyst er et Tilfælde fra Timring, nordvest for Herning. Paa det Sted, hvor Pigen Sidsel Marie Andersen, den 2. September 1857 mistede Livet ved en ganske uforsvarlig Kapkørsel hjem fra Marked, har man vedblevet lige til den sidste

Tid at kaste Sten, ganske smaa Sten i uordnet Hob (Sml. Billede i Nordens Gudeverden S. 488.) og sml. nærmere Redegørelse i Danske Studier 1929 S. 55). Meningen med denne Stenkastning er næppe Hedejyderne klar: man værger sig oprindelig derved imod den ulykkelig dødes Genfærd, man „binder Gasten“, som det hedder i Nerike. Men jeg troer slet ikke, at Varperne er opstaaet paa denne Maade, ved Stenkastning paa Mordsted. Der foreligger, mig bekendt, ikke noget i Folkeoverleveringen om, at man ved Forbigangen skulde kaste Sten til Varperne, kun at man helt ned til vor egen Tid har pyntet Varperne med grønne Grene om Vaaren. Georg Petersen, Hullegaard, meddeler at, da Lyngrivningen i Almindingen ophørte, gik omboende Folk St. Hans Aften til Varperne for at maje dem (sml. Gravlund Herredsbogen III S. 191-92). Georg Petersen mener, at denne Skik har samme Betydning, som naar vi lægger Blomster og Kranse paa afdødes Grave. Jeg har selv set Varperne pyntede med grønne Grangrene i Juni 1927, jeg mener bestemt før St. Hansdag. Det forekommer mig, at Varperne maa være af ganske samme Art som de mangfoldige „Pilte“ og „Knægte“, der findes i Høj-

lyngen. Disse Stendynger kan snart have en primitiv, menneskelignende, kegledannet Form saaledes f. Eks. Asapilten i Nordkanten af Højlyngen i tættilvokset Granskov, snart en alterlignende Form som Tornepilten, eller som den efter Realskoleforstander A. Jensens Oplysninger snarere skulde hedde, Tørvepilten. Varperne ligner mere Tornepilten end Asapilten, gør Indtryk af at være sammensunkne Dynger af alterlignende Form. Man kan ikke vel tænke sig, at alle disse Pilte (imod Øst) og Knægte (imod Vest) skulde være rejst, hver og een, paa Mordsteder, Henrettelsessteder eller Ulykkessteder.

Piltene, Varperne og Knægtene er en bornholmsk Ejendommelighed, som mig bekendt ikke findes andre Steder i Danmark. Men de er velkendte for dem, som har vandret i norske Fjældegne, hvor man atter og atter finder Stendynger (Varder), opkastet med det Formaal at vise Vej i uvejsomme og farlige Egne. Som saadanne Vejvisningsvarder opfatter jeg de bornholmske Pilte, Varper og Knægte, rejste med Forkærlighed paa de højeste Punkter af Højlyngen. De havde deres gode Mening, da Højlyngen var øde og nøgen, men ikke mindre vildsom for det, men de tabte deres oprindelige Tilværsret, da Høj-

lyngen blev tilplantet omkring 1850. Ingen vil den Dag i Dag være i Stand til at orientere sig efter Asapilten f. Eks., man finder den tværtimod kun med største Besvær. Mens de østlige Pilte helt hen imod 1850 havde Betydning som Vejvisningsmærker, saa gjaldt det samme ikke Varperne, dertil laa Vejen igennem Midtlyngen fra Siegaard forbi Varperne til Øster Maria *for fast*, og havde efter Rohmanns Mening gjort det i Aarhundreder. Vejen forbi Varperne er, bortset fra Aakirkeby-Øster-Mariavejen — den eneste Tværvej over Lyngen, der var taget med paa Videnskabernes Kort fra 1805, og var vel altsaa dengang som nu den vigtigste Tværvej gennem Højlyngen og den mindst farlige. Varperne havde da længe før de øvrige Pilte tabt deres oprindelige Betydning som Vejvisermærker, og man søgte en ny Forklaring til disse Dyngers ellers unødvendige Existens og fandt den i Sagnet om de tre myrdede Siegaardsdøtre. Rimeligvis er ogsaa nogle oprindelige Navne paa — Pilt eller — Knægt, som Følge af Sagnets Tilknytning til disse Stendynger, forandret til det gængse bornholmske Navn paa Dødsstedsdynger, nemlig Varper.

Peter Thorsen mener at denne gamle Vej

gennem Siegaardsgaden og mod Nordøst imellem Varperne, ser ud til at have løbet her allerede i Oldtiden; thi de to af Stenhobene, som tillige med den tredie lidt længere imod syd fører det fælles Navn Varperne, ligger paa to Røser, der er bygget lige overfor hinanden paa begge Sider, af den gamle Hulvej og ser ud til at være lagt, netop hvor den gamle Hulvej alt dengang gik. (P. Thorsen: Fra Sydbornholm 1934 S. 73, sml. Georg Petersens Iagttagelser i Bornholms Tidende $^{27}/_{2}$ 1919).

Lad mig tilsidst henvise til den prægtige, afdøde Bornholmer, Journalist K. A. Petersens i Nexøs Redegørelser for Piltene i Bornholms Socialdemokrat den 9. Januar, 10. April og 1. November 1919, ikke at forglemme Georg Petersens Artikel, om Pælta i Bornholms Tidende den 27. Februar 1919 og Th. E. Eriksen i Bornholms Socialdemokrat $^{20}/_{3}$ 1919. Jeg anfører nu Fortegnelsen over Piltene, som disse Mænd har tilvejebragt, og beder Læserne udfylde manglende Oplysninger, ogsaa om der kendes Sagn, Tro eller Skik knyttet til nogen af Piltene eller Knægtene, saaledes som til Midtlyngens Varper. Vi begynder østfra med Ibsker Højlyng. Her findes Østrepilt nord for Grydedal i 329 Fods

Højde, Midterpilt syd for Tamperdalsmosen, Vesterpilt samt Aarsdale Ret øst for Generalstabsmærket og vest for Majdalen. I Bodilsker Højlyng findes Sævepilt nordvest for Døvredal, lidt vestligere findes den lige nævnte Tornepilt, i 327 Fod Højde, og Døvrepilt nærmere Døvredal 307 Fod. Der findes Pilten Lille Mikkel, Tørvekulepilten, Klokkerpilten 359 Fod, og Ridderpilten. K. A. Petersen oplyser, at det har været og er til Dels endnu Skik i Bodilsker Højlyng at maje Piltene St. Hans Aften. I Øster Marie Højlyng findes Asapilten, i Povlsker Højlyng Anhøje Pilt og Stavlepilt. Saa kommer i Pedersker Højlyng de tre Varper 369 Fod, Muldbakkepilten Nordvest for Anhøje, Harepilten nord for Hareløkken paa Kongens Mark og Hasledalspilten. I Aaker Højlyng ligger Aakirkeknægt 385 Fod, og i Almindingen maa en nu forsvundet Knægt have givet Rytterknægten, Bornholms højeste Punkt, Navn. Udenfor Højlyngen findes i Rø Plantage nordvest for Borgdalen, en Pilt „Stenvarpen“ opført paa Generalstabens Kort, den eneste Pilt paa Nordbornholm, K. A. Petersen kender. Men som sagt, kære bornholmske Landsmænd, udfyld venligst denne Fortegnelse over Pilte, Varper og Knægte, send Dansk Folkemin-

desamling Fotografier, nøjagtige Beskrivelser og Oplysninger om Sagn og Tro og Folkeskik knyttet til de hernævnte Pilte. Det kan næppe være rigtigt, at Varperne er de eneste af Piltene, der er knyttet nærmere Sagnoverlevering til, det maa være Tilfældet med adskillige af de andre Pilte og Knægte. Lad mig anføre, at Realskoleforstander A. Jensen i Nexø har meddelt Dansk Folkemindesamling, at der engang blev ført en gammel Kælling ud at henrettes ved den Mose, Tørvekulen, hvoraf Tørvepilten (Tornepilten) har Navn.

„De satte hende paa en høredt Vogn, og der sad hun og strikkede Strømper undervejs. Folk kom baade løbende og kørende fra alle Kanter for at være Tilskuere. Men hun skal have sagt til dem: „I har ikke nødig at skynde jer saa meget, for der bliver ikke noget af det, før jeg kommer.“*)

Den 30. Nov. har jeg fra Lærer Karl M. Kofoed modtaget følgende Opskrift af Hakkeledsagnet, meddelt af Avlsbruger P. Mogensen, Aaker.

Hakon Leh (Led) boede i Vestermarie paa Hakkeleh. Han var Sørøver — havde Skib og købte Siegaard. En Spaakælling kom til ham og sagde:

„3 Sønner er Eders Glæde,
3 Døtre skal Eder fødes
og Døtrene skal af Sønnerne dødes.“

De sendte Sønnerne til Tyskland og de var der mange Aar. Saa sejlede de til Boderne og gjorde Baadene fast. Døtrene skulde til Ottesang Julemorgen, og de blev dræbte af Røverne. (Sml. Sagn og Sagaer S. 56—57.)

*) Gammelt Skæmtesprog. Sml. H. V. Rasmussen: Danske Ordsprog. 1869, S. 19. Red.